

PERELEPITUSE ABC

(lühikokkuvõtte lapsevanemale)

Perelepitus on protsess, mille käigus suunatakse lapsevanemaid leidma lahendusi hooldusõiguse, lapsega suhtlemise või lapse ülalpidamisega seotud küsimustes.

Protsessi viib läbi perelepitaja ehk erapooletu kolmas isik, kes toetab ja abistab erimeelel olevaid lapsevanemaid, julgustades neid väljendama oma seisukohti nii isiklike kui ka ühiste huvide asjus¹.

Perelepitus ei ole suhtenõustamine, kus käsitletakse nii partnerite omavahelisi kui ka peresiseseid probleeme. Perelepitusele on omane keskendumine tulevikule, mitte minevikule.²

Riiklik perelepitusteenus on riigi korraldatav sotsiaalteenus, mille osutamist tagab SKA.

SKA veebilehe³ järgi aitab perelepitusteenus aidab lapsevanematel:

- teha parimad võimalikud kokkulepped laste huvidest ja vajadustest lähtuvalt ning lahendada erimeelsusi kohtuväliselt
- aidata lastel vanemate lahkuminekuga kergemini toime tulla
- parandada laste ja vanemate vahelisi suhteid.

Riiklik perelepitusteenus on lapsevanematele **tasuta**.

Perelepitusteenus on mõeldud ühise alaealise lapse või laste lahku läinud või lahkuminevatele lapsevanematele, kellel ei ole õnnestunud kokku leppida lapse elukorralduslikes küsimustes (näiteks suhtluskord või elatis).

Alates 1. juulist 2023 on vanematel võimalus perelepitusteenusel lahendada ka hooldusõiguse küsimusi, st leppida kokku ühise hooldusõiguse lõpetamises või muutmises. See annab vanematele võimaluse leida nüüd ka hooldusõigusküsimustes üksmeelne ja lapsesõbralik lahendus.

SKA on **lepitusorgan**, kes tagab riikliku perelepitusteenuse osutamise. Lepitusorgan on õigusaktis sätestatud riigi või kohaliku omavalitsuse organi juures asuv üksus, mis tegutseb perelepituse kontekstis lepitajana lepitusmenetlusega tsiviilasjades.

Riikliku perelepitusteenuse osutamise käigus viiakse perelepitaja vahendusel läbi **lepitusmenetlus**.

Lepitusmenetluse sisuks on **lapsevanemate läbirääkimiste vahendamine** ja **lapsevanemate aitamine** nende alaealise lapse elukorralduslikes küsimustes tekkinud vaidlusele **lapse huve arvestava lahenduse leidmisel**.

Lepitusmenetlus on üks osa riiklikust perelepitusteenusest.

¹ H. Hääl, L. Surva, K. Valma. Lepitusmenetlus perevaidlustes. – Juridica 2014/1, lk 86.

² H. Hääl. Mis on perelepitus? Ajakiri Märga Last 2020. Arvutivõrk: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2016/01/06/mis-on-perelepitus/> (09.08.2023).

³ <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/laste-ja-perede-abistamine/perelepitus>

Lepitusmenetluses toimuvate läbirääkimiste tulemusel võivad lahus elavad lapsevanemad kokku leppida perekonnaseaduses sätestatud:

- **alaealise lapsega suhtlemise õiguses;**
- **alaealise lapse ülalpidamisega seotud küsimustes;**
- **ühise hooldusõiguse lõpetamises või muutmises (viimase eelduseks on kohtu suunamine)**

Riikliku perelepitusteenuse kogu **protsessi** võib jagada tinglikult kolmeks: 1) eelprotsess, mida viib läbi SKA; 2) lepitusmenetlus, mida viib läbi perelepitaja; 3) järelprotsess, mida viib läbi SKA.

Eelprotsess

Kõik toimingud enne SKA otsust lapsevanemate lepitusmenetlusse suunamise ja riikliku perelepitaja määramise kohta on käsitletav riikliku perelepitusteenuse eelprotsessina. Selles staadiumis puudub perelepitajal igasugune roll.

Perelepitusteenuse saamiseks esitatakse SKA-le **taotlus**. Taotlust ei esitata, kui kohus on teinud tsiviilkontumeneetluse seadustiku § 560¹ alusel perelepitusse suunamise määruse. **Riikliku perelepitusteenuse taotlemise kohta saab rohkem informatsiooni:**

Lisainfo ja nõu saamiseks soovitage lapsevanematel pöörduda [perelepitusteenuse tiimi koordinaatorite poole](#).

Perelepitusteenuse alase koostöö küsimuste korral võtke ühendust [teenuse juhi või projektijuhiga](#).

Tööaja välise ajal soovitage lapsevanematel võtta ühendust [Lasteabitelefonil 116 111](#).

Riikliku perelepitusteenuse saamiseks ootab SKA mõlemalt lapsevanemalt [taotlust](#). Arvutis täitmiseks tuleb alla laadida taotluse vorm, täita ja allkirjastada ning edastada see vanematele sobival viisil:

- [e-teeninduses](#) (vajalik sisselogimine).
- e-posti aadressile info@sotsiaalkindlustusamet.ee
- väljaprintituna postiga aadressile Paldiski mnt 80, 15092 Tallinn.
- lähimas [klienditeeninduses](#).

Riikliku perelepitusteenuse tööpiirkonnad on Tallinn, Haapsalu, Kärdla, Kuressaare, Rapla, Jõgeva, Paide, Pärnu, Tartu, Valga, Viljandi, Võru, Põlva, Narva, Jõhvi ja, Rakvere.

Riikliku perelepitaja võivad lapsevanemad valida nimeliselt või jätta valiku tegemise SKA peaspetsialistile. Eesti Perelepitajate Koja liikmetest riiklike perelepitajate nimekirja leiad Koja kodulehelt (vt: <https://eplk.eu/perelepitajad/>)

SKA võib keelduda perelepitusteenuse osutamisest.

Lepitusmenetluse etapid

Lepitusmenetlus on mitmest erinevast etapist koosnev protsess.

1. Ettevalmistav etapp

Lepituse selles etapis toimub teabe kogumine, esmaste hüpoteeside püstitamine. Osalejatele on oluline selgitada lepitamise eesmärgi, põhimõtteid ja tingimusi. Uuritakse osapoolte esmaseid vajadusi ja valmisolekut lepituses osaleda.

2. Protsessi alustamine

Tervitamine, avamine, lepitaja tutvustab ennast (nimi, väljaõpe, amet, kogemused jms). Lepitaja kirjeldab enda ülesannet ja rolli (neutraalsus, vahendamine). Räägitakse läbi protsessireeglid (konfidentsiaalsus, suhtlemise alused, kohtumise pikkus jms). Osapooled tutvustavad ennast (nimi, amet, töö, ootused protsessile).

3. Olukorra kirjeldamine

Mõlemale osapoolele antakse võimalus selgitada olukorda enda vaatenurgast. Üks osaline alustab, lepitaja teeb kokkuvõtte ühe osalise olukorra kirjeldusest lähtuvalt ja sõnastab seisukohad; aktsepteerib isikut, olukorda ning emotsiooni. Sama teise osapoole kohta. See on struktuurse lepituse esimene etapp, kus määratletakse küsimused ja osalejad selgitavad enda positsioone. Lõpetuseks kokkuvõtte öeldu alusel (faktid ehk vaidlusalune küsimus, tunded, erisugused seisukohad, ühisosa).

4. Teemade kogumine ja väljaajamine

Faktide otsimine – erineva teabe kogumine ja jagamine. Oluline on seada teemad tähtsuse järjekorda ja planeerida ühiselt protsess. Julgustada osalisi keskenduma laste (lapse) ja pere vajadustele. Selles etapis on mõnikord oluline arutada üle lepitusprotsessil osalemise soov ja motivatsioon.

Lepitaja roll on korrastada ja korrata kuuldut ning teha vahekokkuvõtteid kattuvustest ja erimeelsustest. Võimalikult palju tuleks kasutada visualiseerimist, st teha teemadest nimekiri ja nähtavalt planeerida teemade käsitlemise järjekord. Lepitaja esitab küsimusi läbivalt, lähtudes lapse huvidest.

5. Huvide väljaselgitamine ja võimaluste uurimine

Võimaluste uurimine – arvestades vajadusi, muresid ja tagajärgi. Selles etapis saab alguse reaalne lepitamistöö ja ühtlasi ka keerulisim osa. Oluline on välja selgitada poolte varjatud ootused ja vajadused, mis peituvad nende vastandumiste taga ning on konflikti tuumaks.

Välja tuleks tuua kummagi poole soovid ja vajadused ning väärtussüsteem. Selles etapis on samuti oluline teha kokkuvõtteid ja rõhutada ühiste arusaamiste olulisust. Oluline on luua eeldused teineteise seisukohtade mõistmiseks.

6. Lapse ärakuulamine

Lapse huvide väljaselgitamiseks tuleb vaidlusest puudutatud lapsele anda lepitusmenetluse käigus võimalus oma arvamust avaldada. Laps tuleb ära kuulata tema vanust ja arengutaset arvestades sobival viisil.

Lapse ärakuulamisest võib loobuda, kui vaidlusest puudutatud laps on lepitusmenetluse alustamisele eelneva kuue kuu jooksul lastekaitsetöötaja või mõne muu lapsega töötava isiku poolt lepitusmenetluse esemeks olevate asjaolude suhtes ära kuulatud või kui lapse vanust ja arengutaset arvestades ei ole lapse ärakuulamine võimalik.

Lapse ärakuulamine toimub poolstruktureeritud intervjuu vormis, kus keskendutakse kolmele küsimusele: 1. Mis praegusel hetkel sinu perekonnas toimub? 2. Kuidas sa ennast tunned? 3. Kas on midagi, mida sa soovid oma vanematele öelda?

See lähenemine on võetud Eestis tegutsevate perelepitajate poolt omaks ja kujunenud traditsiooniks.

7. Lahenduste läbirääkimine

Kokkuleppele jõudmine – läbirääkimine vastastikku vastuvõetava tulemuse üle. Eesmärk on välja selgitada võimalikud lahendusvariandid. Loomingulise ja fantaasiale voli andva ajurünnaku käigus kogutakse ettepanekuid konkreetse, varem läbi arutatud ning ühiselt arutuse alla võetud teema lahendamiseks. Pole oluline, kas üks või teine ettepanek on teostatav või mitte. Pooled hindavad hiljem lahendusvõimalusi ühiselt ja testivad neid reaalsusega ning hindavad võimalusi ja

eemaldavad ebasobivad. Selline lähenemine võimaldab osapooltel näha erinevaid võimalusi ja eemaldada seni ainuvõimalikuks peetud lahendusest.

8. Vanemluskokkuleppe sõlmimine ja kinnitamine. Edutuse tõend.

Seaduse määratluse järgi on vanemluskokkulepe (VKL) seaduses (RPLS) sätestatud lepitusmenetluse edukal lõppemisel lepitusosaliste vahel sõlmitud ja SKA kinnitatud kokkulepe. Uue mõiste, „vanemluskokkulepe“, kasutamine on oluline, et eristada perelepituse raames sõlmitud ja SKA poolt kinnitatud perekonnaõiguslikke kokkuleppeid ning muid kokkuleppeid, mida LepS-i alusel on võimalik sõlmida.

Kui lepitusosalised jõuavad kokkuleppele, loetakse lepituskohtumised lõppenuks ja sõlmitakse VKL. Lepitusosalised allkirjastavad VKL-i ja selle kinnitab SKA.

SKA kinnitatud VL on täitedokument täitemenetluse seadustiku § 2 lõike 1 punkti 25 tähenduses.

Alaealise lapse ülalpidamist puudutav SKA kinnitatud VKL on täitedokument juhul, kui see sisaldab kokkulepet elatise maksmise kohta.

Vanemluskokkulepe on liigilt kompromissileping. Kompromissileping on leping õiguslikult vaieldava või ebaselge õigussuhte muutmise kohta vaieldamatuks poolte vastastikuste järeleandmistele teel.

Riikliku perelepitusteenuse puhul, kui lepitusmenetlus lõppeb seetõttu, et *lepitusosalised ei jõua kokkuleppele; üks pool soovib lepituskohtumised katkestada; perelepitaja hinnangul on VKL-i sõlmimine ebatõenäoline; lepitusosalised ei soovi SKA ettepanekul muuta VKL-i; lepitusmenetluse jätkamine ei ole muutunud asjaolusid arvestades võimalik*, edastab SKA pooltele edutuse tõendi.

Järeldus

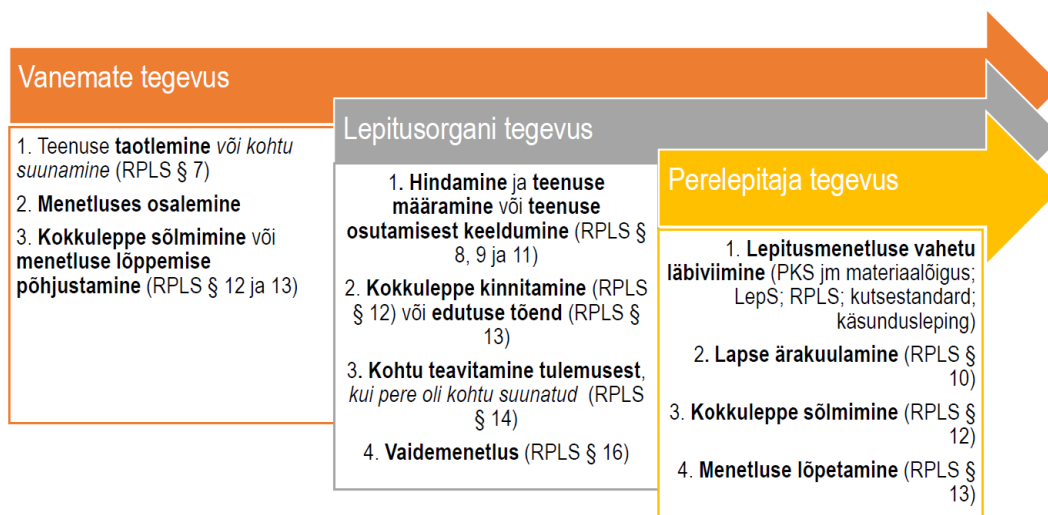
Mida teha edasi, kui vanemluslepe on sõlmitud, aga vaja oleks seda muuta/täiendada või küsida VKL-i täitmisel tekkinud küsimusi?

Otsest järeldusprotsessi SKA läbi ei vii. Tinglikult saame „järeldusprotsessist“ rääkida kahel juhul: 1) vanemad soovivad VKL-i täitmisega seotud selgitust; 2) vanemad soovivad VKL-i muuta.

Nii selgitamis- kui muutmissoovide korral tuleb pöörduda SKA-sse (info@sotsiaalkindlustusamet.ee) ja selline taotlus esitada. SKA leiab sellisel juhul lahenduse selles osas, kes selgitab ja kes muudatust vormistada aitab – suure tõenäosusega on selleks isikuks vanemaid lepitusmenetluses vahendanud riiklik perelepitaja.

VKL-i muutmine on suures osas motiveeritud ka õiguslike nüanssidega. **Seadusega ettenähtud vormis tehtud tehingut saab muuta üksnes samas vormis, milles tehing on tehtud, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.** Ka vanemluskokkuleppe muutmine on võimalik vaid sellises vormis, nagu see sõlmiti: tuleb taotleda riiklikule perelepitusteenusele pääsu, menetlus vajalikus mahus läbida ja Sotsiaalkindlustusametilt uus kinnitus saada.

Riikliku perelepitusteenuse osaliste tegevusi saab kujutada ka graafiliselt:

Joonis: Riikliku perelepitusteenuse osaliste tegevused (Arumäe, 2023, avaldatud: <https://eplk.eu/perelepitus/>)

Täitemenetlus

Sotsiaalkindlustusameti kinnitatud vanemluskokkulepe on täitedokument täitemenetluse seadustiku § 2 lõike 1 punkti 25 tähenduses. Kusjuures alaealise lapse ülalpidamist puudutav Sotsiaalkindlustusameti kinnitatud vanemluskokkulepe on täitedokument juhul, kui see sisaldab kokkulepet elatise maksmise kohta.

Täitemenetluse osalised on üldjuhul isik, kes on täitmiseks esitanud nõude (sissenõudja) ja isik, kelle vastu on täitmiseks esitatud nõue (võlgnik), ja muud isikud, kelle õigusi täitemenetlus puudutab.

Kohtutäitur viib täitemenetluse läbi sissenõudja avalduse (edaspidi täitmisavaldus) ja täitedokumendi (siin siis SKA kinnitatud vanemluskokkulepe ehk VKL) alusel. Täitedokument esitatakse algdokumendina või notariaalselt või sellega võrdsustatud korras kinnitatud ära kirjajana.

Täitmisavaldus esitatakse kohtutäiturile kirjalikult. Kui on täidetud täitemenetluse alustamise tingimused, toimetab kohtutäitur võlgnikule kätte täitmisteate. Kui seaduses ega VKL-is ei ole täitedokumendi vabatahtliku täitmise tähtaega määratud, määrab selle kohtutäitur. Kohtutäituri töö on tasuline. Täitekulud on kohtutäituri tasu, täitmisteate ja selle lisadokumentide võlgnikule kättetoimetamise kulud ning kohtutäituri ja sissenõudja või kolmanda isiku poolt pärast täitemenetluse alustamist täitemenetluseks tehtud vajalikud kulutused. Täitekulud kannab võlgnik. Kohtutäituri on **rahaliste nõuete** (nt elatis) puhul võimalik võlgniku vara arestida ja müüa. Sissenõude saab pöörata igasugusele varale, sealhulgas ka varalistele nõuetele ja arestida saab ka võlgniku sissetulekut. Kohtutäituri võimalused võlgnikult rahaliste kohustuste täitmist nõuda on üsna laiad.

Eraldi on põhjust peatuda täitemenetluse seadustiku (TMS) §-l 179, ehk **lapse üleandmisel ja lapsega suhtlemise võimaldamisel**.

Lapse üleandmise ja lapsega suhtlemise võimaldamise asjas teeb kohtutäitur täitetoimingut lapse elukohajärgse või erandina kohustatud isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse **esindaja osavõtul**, kellel on eriteadmised lastega suhtlemiseks.

Kui kohustatud isik takistab sundtäitmist, teeb kohtutäitur **sissenõudja avalduse alusel kohtule ettepaneku kohustatud isiku trahvimiseks**. Hagita menetluses on avaldajaks sissenõudja ja puudutatud isikuks võlgnik. Trahv nõutakse sisse riigieelarvesse. Esmakordsel trahvimisel ei ole trahvisumma väiksem kui 50 trahviühikut ega suurem kui 500 trahviühikut, korduval trahvimisel ei ole trahvisumma suurem kui 800 trahviühikut karistusseadustiku (KarS) tähenduses. KarS § 47 lg 1 järgi on trahviühik rahatrahvi baassumma, mille suurus on 4 eurot.

Teistkordse trahvi määramise asemel võib määrata kohustatud isikule aresti kuni 30 päevaks. **Trahvi maksmine või aresti kandmine ei vabasta kohustatud isikut täitedokumendis ettenähtud toimingute tegemise, selle talumise või sellest hoidumise kohustusest.**

Enne trahvi või aresti määramist kuulab kohus vajaduse korral lapse ära.

Vajaduse korral võib kohtutäitur tõstatada lapse elukohajärgse või erandina kohustatud isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse ees **küsimuse lapse ajutiseks paigutamiseks laste hoolekandenasutusse.**

Kohtutäitur võib kasutada lapse või lapse üleandmiseks või suhtlemise võimaldamiseks kohustatud isiku suhtes **jõudu** üksnes kohtulahendi alusel. Kohus lubab lahendi täitmiseks jõudu kasutada üksnes juhul, kui muude vahendite rakendamine on jäänud või jääb tulemusteta või kui on vajalik lahendi kiire täitmine ning jõu kasutamist õigustab vajadus tagada lapse heaolu, mida ei ole muul viisil võimalik saavutada.

Kui täitmise eesmärk on täidetud või on saabunud muud seadustikus ettenähtud tingimused, lõpetab täitur täitemenetluse.